

Föredrag vid Thomasmässan
den 3 dec. 1955 i Falun.

Industriella framtidsproblem

Fil. doktor *Jan Wallander*, Stockholm.

En central uppgift för Industrins Utredningsinstitut är arbetet med de långsiktiga ekonomiska problemen. Denna typ av forskning har vi varit inriktade på sedan länge och vi arbetar för närvarande med att försöka knyta ihop resultaten från de olika undersökningarna så att vi därigenom skall kunna ge en bild av det ekonomiska livets struktur i Sverige om så där en 25 à 30 år. I detta arbete fullföljer vi en gammal tradition. Det är symptomatiskt att för nästan exakt tretton år sedan, den 5 december 1942, så höll min företrädare, professor Ingvar Svennilson, ett föredrag i denna församling med titeln Svenska industriella framtidsproblem. När jag åtog mig att tala här i dag så var jag okunnig såväl om detta förhållande som om titeln på hans anförande.

När jag nu skall tala om de industriella framtidsproblemen så betyder ju det att jag skall försöka göra en prognos för utvecklingen på olika områden. Mina chanser att därvid hugga i sten måste sägas vara mycket goda. Spåren från tidigare ekonomiska profeter talar härvid sitt tydliga språk. Vår blick är skum och våra möjligheter att blicka 25 à 30 år framåt i tiden är mycket små. Vår fantasi är sorgligt otillräcklig.

Det är också naturligt att det skall vara på det sättet. Vi kan få en föreställning om våra möjligheter till felslut genom att i tankarna försätta oss tillbaka till början på detta sekel och tänka oss in i hur vi då skulle ha bedömt framtiden om vi ställts inför uppgiften att göra en ekonomisk prognos. Det är tydligt att vi under sådana omständigheter skulle ha gjort en mängd grova misstag. Vi skulle bland annat ha gjort det misstaget att vi inte tagit hänsyn till utvecklingen för en mängd varor, som nu spelar en stor roll i vårt ekonomiska liv. Detta helt enkelt av det skälet att dessa varor inte fanns då eller var rena kuriositeter. Man behöver ju härvid bara tänka på bilarna, flygmaskinerna, radion, för att inte tala om televisionen, kon-

fektionskläderna, de färdiga förpackningarna och vad de betyder för vår livsmedelsförsörjning, konserverna, den djupfrysta maten, kylskåpen och överhuvud taget hela användningen av elektriciteten i hushållens tjänst.

Utvecklingen på alla dessa områden och många andra skulle vi haft små eller inga möjligheter att förutse. Men på något sätt måste vi i alla fall försöka bilda oss en uppfattning om framtiden. Detta gäller inte minst för företagarna. När de t. ex. fattar sina investeringsbeslut så är de tvungna att göra en prognos vare sig detta är medvetet eller omedvetet. Det är naturligtvis bra om prognosen stämmer. Men när det gäller prognoser på det samhällsekonomiska planet och som gäller utvecklingen på lång sikt så skulle jag vilja hävda, även om det är litet paradoxalt tillspetsat, att tecknet på en bra prognos, det är inte bara att den stämmer något så när utan av minst lika stor betydelse är att den ställer problemen på ett fruktbart sätt. Att den projicerar in i framtiden utvecklingstendenserna för närvarande och därigenom ger oss en bild av var vi kommer att hamna, om utvecklingen fortsätter så som för närvarande verkar troligt. Vi kan därigenom få ett stöd för vår fantasi och prognosen kan hjälpa oss att bättre anpassa oss till vad som sedan i verkligheten kommer att ske.

Om man ser på den hittillsvarande ekonomiska utvecklingen så kan man säga att det betydelsefulla som har skett i vårt land det är den enorma standardhöjningen. Levnadsstandarden har höjts till det dubbla under de sista 25 å 30 åren. I mitten på 20-talet hade en arbetare inom stadsnäringarna ungefär 5.000 kronor i årsinkomst. För närvarande ligger hans årsinkomst på drygt 10.000. Fortsätter utvecklingen på detta sätt så skulle han alltså omkring år 1980 ha 20.000 kronor i årsinkomst. Det är uppenbart att frågan om utvecklingen i framtiden kommer att gå så är av utslagsgivande betydelse för hela bedömningen av det ekonomiska livets karaktär om en 25 å 30 år. De grundläggande problemen blir därför om en sådan utveckling är trolig och vad den i så fall kommer att betyda för industrien.

Är då ett så snabbt framåtskridande troligt? Ja, personligen tror jag att det är fullt möjligt och denna åsikt är ju för övrigt inte särskilt originell. Man kan säga att det råder en viss trängsel bland framstegsoptimisterna, som för närvarande närmast överbjuder varandra. Å andra sidan tror jag inte, som en del andra, att det i och för sig skulle vara möjligt att ytterligare påskynda framåtskridandet. Det förefaller mig inte — även om det är en sak som jag givetvis har svårt att bedöma — som om den nya tekniken relativt sett skulle erbjuda så kolossalt

mycket bättre möjligheter än den nya teknik, som kom fram på 10-, 20- och 30-talet. När det gäller atomkraften så verkar det väsentliga att vara, inte att man därigenom får möjlighet att erhålla billig kraft i praktiskt taget obegränsad utsträckning, utan att man inte nu längre riskerar att råka in i det läge med kraftbrist och stigande kraftpriser som tidigare föreföll oundvikligt. Det är vidare väsentligt att komma ihåg att den utveckling som vi varit med om i hög grad präglats av att vi hela tiden kunnat räkna med sjunkande kraftkostnader reelt sett. Framtidsbedömningen är därför i hög grad avhängig av i vad mån vi kan räkna med att under atomkraftens tidevarv denna tendens skall kunna fortsätta.

Det är vidare tydligt att en sak är tillgång till en ny och bättre teknik, en helt annan är tillgång till nya och bättre fabriker. Det tar lång tid innan den nya tekniken slår igenom, även om denna tid successivt tycks förkortas. Man brukar ju sålunda säga att det tog hundra år för ångmaskinen att tränga igenom, femtio år för elektriciteten och trettio år för explosionsmotorn. Kan vi räkna med en fortsatt förkortning av genomträngningstiden även i framtiden? Jag skulle här vilja understryka att svaret på den frågan i hög grad sammanhänger med psykologiska och sociologiska faktorer. För att tekniken snabbt skall tränga igenom räcker det ju inte med att man har pengar, byggnadstillstånd osv. utan det gäller ju också att företagsledarna, tjänstemännen och arbetarna orkar med att ställa om så snabbt som införandet av en ny teknik kräver. Såvitt jag förstår föreligger det på detta psykologiska plan betydande tröghetsfaktorer och det förefaller mig som om det skulle vara klokt att i framtiden vid diskussionen av framåtskridandets problem ägna allt större uppmärksamhet åt dessa frågor. Det torde vara väsentligt att försöka närmare ta reda på vari anpassningssvårigheterna beror och hur man på olika vägar skall kunna göra anpassningen snabbare.

Det gäller emellertid naturligtvis inte bara att man har tillgång till en ny teknik och har psykologiska möjligheter att omsätta den i praktiken, utan man måste givetvis också ha pengar och lov att använda dessa pengar. Det måste finnas tillräckligt investeringsutrymme för industrien. En mycket väsentlig fråga är därför i vad mån det kommer att göra det. Det är samtidigt en fråga som det är mycket svårt att svara på.

Man kan säga att svaret på det problemet hänger ihop med svaren på tre olika frågor. För det första: Hur stora investeringar kommer det att behövas i framtiden för att framåtskridandet inom industrien skall kunna fortsätta i samma takt som

hittills? För det andra: Hur stort kommer det framtida totala investeringsutrymmet att bli? Och för det tredje: Hur kommer detta utrymme att fördelas mellan de olika investeringsbehoven, mellan industriinvesteringar, bostäder osv.?

Ser man till den första av dessa delfrågor, alltså den som handlar om hur mycket behövs, så är den sorgliga sanningen den, att det har vi för närvarande ingen riktigt säker uppfattning om. Jag skall därför bara göra några påpekanden. För det första är det klart att det i framtiden kommer att behövas väsentligt mycket större investeringar inom industrien än för närvarande. Det är en naturlig följd av att hela produktionsapparaten byggs ut. Det väsentliga kan emellertid sägas vara om det behövs mera än dubbelt eller lika mycket eller mindre än dubbelt så stora investeringar i slutet på 70-talet som nu. Om utvecklingen fortsätter som den gör för närvarande så kommer det ju nämligen att innebära att investeringarna i slutet på 70-talet blir ungefär dubbelt så stora som i dag. Den väsentliga frågan ur industriens synpunkt är därför om detta s. a. s. räcker till.

Det är emellertid inte bara frågan om industriinvesteringarnas absoluta storlek utan också deras framtida fördelning på olika typer av investeringar. Man kan där såväl i Sverige som i Amerika konstatera att investeringar i maskiner, transportanordningar etc. kommit att spela en allt större roll inom den industriella investeringssektorn. Det är vidare tydligt att i framtiden vissa typer av kapitalutlägg som man vanligen inte kallar för investering kommer att bli alltmer betydelsefulla. Särskilt väsentligt i det sammanhanget är investeringar i forskningsverksamhet. Det kan förtjäna nämnas att den amerikanska firman Du Pont innan nylonet sattes i produktion hade investerat 30 milj. \$ i forskning. Om investeringar av denna typ i framtiden kommer att spela en allt större roll så innebär det att behoven av vissa typer av kredit kommer att växa snabbare än andra typer. Det förefaller sålunda som om det skulle föreligga ett större behov av mer kortsiktiga krediter och också av mer riskvilliga sådana. Investeringar i forskningsverksamhet är ju en mycket riskfylld placering. Man kommer här in på företagets möjligheter till självfinansiering och hur företagsbeskattningen verkar och kan komma att verka. Det skulle emellertid föra alltför långt att gå in på den frågan i detta sammanhang.

När man talar om de framtida investeringsbehoven förefaller det som om man ofta i alltför hög grad var inriktad endast på de krav som den nya tekniken kan komma att ställa. Man får emellertid icke glömma bort att en stor del av den svenska industriens maskinpark och byggnader är av jämförelsevis gammalt datum och att det därför krävs oerhört stora insatser bara för

att utföra en genomgripande modernisering av denna produktionsapparat, så att den bringas upp till den nuvarande teknikens nivå. Man har inga tillförlitliga uppgifter om ålderssammansättningen på det industriella produktionskapitalet. Vi har inom Industriens Utredningsinstitut gjort en liten undersökning för att få en föreställning om hur det ungefär kan ligga till. Vi vände oss därvid till 17 företag och bad dem ge oss uppgift om ålderssammansättningen på deras maskiner och byggnader, värderade till återanskaffningsvärdet. De företag som vi vände oss till är i genomsnitt väsentligt större än vad som är typiskt för industriföretag i vårt land. De torde också utgöra ett urval av mer progressiva företag. Det förefaller därför troligt att ålderssammansättningen på deras produktionskapital är mer gynnsam än för industrien i dess helhet. I detta material visade det sig nu att av maskinerna var närmare hälften mer än 15 år gamla och uppemot 10 % var mer än 35 år gamla. Byggnadskapitalet var givetvis äldre. I det fallet var ungefär $\frac{1}{4}$ mer än 35 år gammalt. Det var starka variationer mellan de olika företagen. Det fanns sålunda ett där 30 % av maskinerna var mer än 35 år gamla och två företag, där 20 % av maskinerna var mer än 35 år gamla.

För en industrigrupp finns det en tidigare gjord undersökning, nämligen för den grafiska industrien. Även i det fallet rör det sig om ett urval av företag. Det var sammanlagt åtta stycken. Också i detta fall torde urvalet avse större och mer progressiva företag inom branschen. För deras maskinpark gällde att 82 % var mer än 15 år gammal och 24 % var mer än 35 år gammal. Vi frågade i detta sammanhang också företagen hur stor de trodde att produktionsökningen per arbetare skulle bli om de hade möjlighet att bygga om sina fabriker från grunden. För många företag var det givetvis svårt att svara på den frågan men i några fall hade man ansett sig ha möjlighet att ange vissa siffror. Det angavs då ökningstal på 10—20 %, ja ända upp till 40 % i ett fall.

Den andra frågan gällde ju hur stort det totala investeringsutrymmet kunde väntas bli, dvs. hur mycket vi kommer att vara villiga att spara i framtiden. Sparandet sker ju inte bara genom de enskilda individerna utan också i hög grad inom företagen och skattevägen. Detta är väsentligt att komma ihåg när man diskuterar sparandets storlek i framtiden.

Jag tror emellertid också att det kan vara viktigt att göra klart för sig vid diskussionen av de enskilda individernas sparande, att hur stort bidrag de kommer att lämna till det totala nettosparandet i samhället ofta torde ha rätt litet att göra med hur pass sparsamma de är i den mening som man vanligen an-

vänder ordet. Litet paradoxalt kan man uttrycka det så, att det inte alls är säkert att nettosparandet stiger därför att folk i allmänhet blir sparsamma. När det gäller sparandet är det ju så att vi under vissa perioder av vårt liv lägger undan pengar för att vi senare skall kunna köpa oss t. ex. en sportstuga eller skaffa oss en hygglig försörjning på vår ålderdom. Vi menar att en individ är sparsam om han t. ex. under sin aktiva tid lägger undan stora belopp för pensionsändamål. Vi betraktar honom inte som en slösare därför att han sedan på sin ålders höst tar ut dessa pengar i form av pension. Det är emellertid tydligt att det totala nettosparandet blir i hög grad beroende av hur många det är som vid ett visst tillfälle gör ett positivt sparande och hur många som samtidigt sparar negativt i den meningen att de tar ut sina sparmedel i form av pensioner och annat. Det totala nettosparandet varierar därför i hög grad t. ex. med befolkningens ålderssammansättning. För närvarande är situationen när det gäller pensioneringssparandet i hög grad gynnsam. Om man ser på förhållandena inom SPP så är det tydligt att det där varje år betalas in mycket stora avgifter samtidigt som utgifterna i form av pensioner är små. Att det blir på det sättet beror på att SPP och andra pensionsinrättningar tagit egentlig fart först under de sista decennierna. Huvudparten av deras medlemmar är därför unga människor som ännu så länge håller på att betala in avgifter, medan pensionärerna är få. Vidare har standarden hela tiden stigit och därmed också pensionsavgifterna medan pensionsutbetalningarna inte stigit i samma utsträckning. Vi har också upplevt en betydande penningvärdeförsämring. Detta har på samma sätt fått till följd att avgifterna ökat medan samtidigt pensionerna inte gått upp. Det är nu tydligt att om man genomför det pensionsförslag som framlagts av den s. k. Åkessonska kommittén så kan det sägas innebära att svenska folket blir väsentligt mycket mer sparsamt än tidigare, eftersom då en mycket stor del kommer att börja göra pensionsinbetalningar. Samtidigt kommer emellertid sparandet på detta område att kraftigt nedgå. Särskilt gäller detta på litet längre sikt. Detta är en naturlig följd av att pensionsutbetalningarna samtidigt kommer att hastigt öka. Vid diskussionen av det totala utrymmet i framtiden för investeringar är det därför viktigt att komma ihåg att detta utrymme i så hög grad är en funktion av hur man ordnar de institutionella förhållandena. Det gäller inte bara de enskilda individerna utan det gäller också det sparande som äger rum inom företagen, inom stat och kommun etc.

När det så till sist gäller frågan om fördelningen av utrym-

met mellan olika typer av behov så har ju diskussionen här i hög grad rört sig om i vad mån industrien s. a. s. fått sin rättmätiga andel. Ser man på hur utvecklingen har varit sedan förkrigstiden så är det påfallande att under denna tid stat och kommun fått en starkt växande andel av investeringsutrymmet. Deras andel har stigit från 27 % till 40 %. Denna stegring är ur många synpunkter väsentlig, inte minst är den det med tanke på möjligheterna till ett ekonomiskt framåtskridande. Det förefaller emellertid som om man ibland av denna ökning drog den slutsatsen att de s. k. sociala investeringarna numera spelar en allt dominerande roll, medan de produktiva investeringarna fått stryka på foten. Det förefaller emellertid något förhastat att dra den slutsatsen. Delar man upp investeringarna utan hänsyn till vilka organ som gjort dem och försöker skilja på å ena sidan investeringar i produktionsapparaten, dvs. investeringar i fabriker, maskiner, bilar, vägar, spårvagnar, tunnelbanor osv. och å andra sidan räknar samman investeringar i bostäder, skolor, samlingslokaler, sjukhus osv. så visar det sig att den första gruppen av investeringar, de som man i dagligt tal brukar kalla för de produktiva investeringarna, svara för omkring 66 % av utrymmet medan den senare gruppen svarar för 34 % av utrymmet. Av den första gruppens investeringar faller en tredjedel på stat och kommun. Jag tror att det är väsentligt att komma ihåg att en sak är hur investeringarna fördelar sig på olika organ, en helt annan hur de fördelar sig på olika typer av ändamål.

Särskilt värdefullt tror jag emellertid att det skulle vara om man i det här sammanhanget kunde komma bort ifrån procenttänkandet. En förutsättning för att det skall vara någon mening med att diskutera de andelar som olika typer av investeringar får är ju att det finns en s. a. s. bestämd kaka att dela på. Nu förhåller det sig emellertid så att vad man i sådana här sammanhang kallar för investeringar det är en rätt godtyckligt avgränsad grupp av utgifter och man skulle i och för sig kunna tänka sig att göra avgränsningen på en hel mängd andra sätt. Det är sålunda, vilket är rätt självklart, mycket tveksamt vilka av de militära utgifterna som man skall betrakta som investeringar. Det förhåller sig vidare t. ex. på det viset att om en privatperson sparar ihop 10.000 kronor och köper en sportstuga, då är det en investering. Köper han däremot en personbil så är det inte någon investering. Om emellertid denna samma personbil köps av ett företag, då är det en investering. Bland annat med tanke på detta förefaller det mig uppenbart att det väsentliga att diskutera är inte om industrien får 17, 20 eller 25 % av "investeringsutrymmet", utan det väsentliga är

om de investeringar som man får tillfälle att göra räcker till för att hålla framåtskridandet på en rimlig nivå. Man kommer därmed tillbaka till de problem som jag tidigare berört. Därvid framgick att det är inte så lätt att göra dylika absoluta uppskattningar, men jag tror att man hela tiden måste arbeta på att komma vidare i den riktningen. Jag tror inte att det annars är möjligt att komma fram till en rationell diskussion av investeringsproblemen.

När det gäller att bedöma hur pass trolig en viss framtida utveckling är så har jag här endast kunnat snudda vid vissa problem. Det är många besvärliga frågor som jag inte alls tagit upp. Avslutningsvis skulle jag bara vilja understryka, att en nödvändig förutsättning för att det skall vara möjligt att räkna med en så hastig framstegstakt som jag har tänkt mig givetvis är att vi inte får en omfattande massarbetslöshet. En annan lika viktig förutsättning är att inte världen och framför allt inte vi själva under denna tid råkar in i ett krig.

Låt oss emellertid tänka oss att vi slipper krig och att vi slipper arbetslöshet. Det förefaller mig då, som jag sa tidigare, inte otroligt att vi skall kunna räkna med ett mycket snabbt framåtskridande — kanske en fördubbling på 25 år. Vad får då en sådan enorm höjning av standarden för verkningar? Hur kommer under sådana omständigheter vår produktionsapparat och särskilt vår industri att se ut i slutet på 70-talet? Svaret på den frågan hänger i hög grad samman med hur konsumenterna i framtiden kommer att fördela sina fördubblade inkomster. Det är mycket svårt att veta något med bestämdhet om den saken men låt oss göra ett tankeexperiment. Vi vet att Förenta Staterna har en väsentligt högre levnadsstandard än vi och vi tror oss också kunna konstatera att vi har en tendens att närma oss den amerikanska konsumtionsstandard. Låt oss därför anta att vi i framtiden alltmer kommer att fördela våra inkomster så som amerikanerna gör. Vilka konsekvenser en sådan utveckling skulle få på konsumtionen har illustrerats i tabellen sid. 21. Med tanke på att jag räknar med en fördubbling av vår levnadsstandard så har jag därvid utgått ifrån den fördelning av konsumtionen som man beräknar att man kommer att ha i Amerika omkring år 1960. Jag har sedan tillämpat de amerikanska procentsiffrorna på den svenska totalkonsumtionen och får då fram de uppgifter som återfinns i tabellens sista kolumner. Där har också i indexform angivits den procentuella stegringen för olika poster.

Det är tydligt att en fördubbling av standarden medför en mycket stark ökning av utgifterna på de flesta områden. Värt att lägga märke till är emellertid särskilt att en utveckling efter dessa linjer

skulle innebära en stark ökning av bostadsposten vilket förmodligen skulle betyda en ökad efterfrågan på större bostäder, villor o. d. Som man kunde vänta sig innebär en anpassning till amerikansk konsumtionsstandard en utomordentligt kraftig ökning av bilutgifterna. Dessa stiger nästan till det fyrdubbla. Skulle det gå på det här viset, och jag vill understryka att det endast rör sig om ett tankeexperiment, så förefaller det troligt, om vi ser till inves-

Varugrupper	Sverige 1953		USA 1960	Sverige 1975—80	
	Milj. kr.	%	%	Milj. kr.	%
Livsmedel	10.701	42,6	36,7	18.444	172
Bostad, bränsle och lyse	3.276	13,0	14,9	7.488	229
Beklädnad	3.633	14,5	14,4	7.237	199
Hemutrustn. o. hushållstjänster ..	2.372	9,4	10,4	5.226	220
Bilar, motorcyklar m. m.	1.320	5,3	9,9	4.975	377
Kollektiva transportmedel	1.113	4,4	2,9	1.457	131
Övrigt:					
Sjukvård, hälsovård, Rekreation, hobby	2.712	10,8	10,8	5.427	200
Totalt	25.127	100,0	100,0	50.254	200

tingssektorn, att vi kommer att få en mycket stark press från handels- och transportväsendets sida. Vidare förefaller det inte otroligt att bostadssektorn kommer att ställa stora krav på investeringsutrymme. Expansionen av bilismen kommer att öka kraven på vägar och det kommer att bli ett ökat behov av reparationsverkstäder, bensinmackar etc. Någonting som inte direkt framgår av ovanstående tabell men som man av andra skäl kan sluta sig till är att vi i framtiden måste räkna med mycket stora investeringsbehov inom skolväsendet. Vår försörjning på det området är för närvarande sorgligt otillräcklig.

Om man ser på utvecklingen av näringslivet i stort så kan man säga, att den under de sista hundra åren har karakteriserats av att arbetskraftsresurser har förts över från jordbruket till de s. k. stadsnäringarna. Jordbruksbefolkningens andel har därför starkt nedgått. Detta betyder att jordbruksbefolkningen numera är så pass liten att även en mycket stark avgång därifrån betyder relativt litet i form av tillskott till stadsnäringarna. Om man tänker sig att avgången absolut sett från jordbruket skulle bli lika stor mellan åren 1950 och 1970 som den var mellan 1930 och 1950, så skulle det betyda att stadsnäringarna varje år fick ett tillskott som

medgav en ökning av 0,8 %. Det skulle samtidigt innebära att jordbruksbefolkningen fram till 1970 nedgick till 1/3 av vad den var 1950. En så stark nedgång förefaller helt utesluten. Den reella avgången kommer sannolikt att bli mindre och därmed också tillskottet till stadsnäringarna att bli av relativt liten betydelse. Den arbetskraftskälla som man så länge har kunnat ösa ur har sålunda nu i det närmaste sinat. När det gäller arbetskraftsförsörjningen i framtiden blir det därför i hög grad en kamp om själarna mellan industrien och servicenäringarna. Om man ser på utvecklingen av industriens arbetskraft så kan man konstatera att mellan 1930 och 1953 så ökade industrien (exklusive byggnadsindustrien) mycket starkt. Arbetarantalet steg sålunda med 42 % medan antalet tjänstemän ökade närmast explosionsartat. Deras antal tredubblades under denna period. Ser man emellertid litet närmare på sifferserierna så visar det sig att maximum nåddes i slutet på 40-talet. Fram till 1953 har därefter antalet sysselsatta inom industrien något minskat. Det är därvid arbetarantalet som har nedgått medan tjänstemännen ökat, dock icke så mycket att det räcker till för att kompensera för denna nedgång. Räkna man endast vad man skulle kunna kalla den egentliga industrien, dvs tar bort hantverk, reparationsverkstäder o. d. och endast tar med den industri som har mer än 10 arbetare, så blir denna utveckling ännu mera påtaglig. Man finner då en minskning av arbetarantalet redan från mitten av 40-talet.

Samtidigt expanderar servicenäringarna mycket starkt och som framgår av det ovanstående finns det all anledning tro att de skall fortsätta att göra det. Man kan finna ett ytterligare skäl för en sådan uppfattning däri att servicenäringarnas andel, t. ex. i Amerika, är väsentligt högre än hos oss. Detta betyder att industrien troligen ställs inför situationen att producera ständigt växande kvantiteter med ständigt minskande antal arbetare. Detta är naturligtvis i och för sig inget att sörja över men det är möjligt att denna situation kommer att medföra speciella problem. Framåtskridandet sker ju inte bara inom företagen genom att dessa rationaliseras utan av ännu större betydelse är kanske det framåtskridande som uppstår därigenom att resurser förs över från branscher som är retarderande till de expanderande branscherna och från de ineffektiva företagen till de effektiva företagen i branschen. Det förefaller nu troligt att en sådan anpassning är lättare att genomföra när hela antalet sysselsatta expanderar, då man för att uttrycka sig litet förenklat kan expandera med hjälp av den årliga ökningen av antalet sysselsatta. De effektiva företagen kan öka sitt arbetarantal utan att därför de ineffektiva företagen absolut sett måste minska. Det är emellertid tydligt att i framtiden

kommer en ökning inom en industrigren troligen samtidigt att innebära en minskning på något annat håll inom industrien. Det förefaller nu inte otroligt att de problem som man ställs inför vid en sådan process kommer att visa sig vara ganska svårbemästrade och att det kan finnas risk för att omvandlingen inte sker lika raskt som annars skulle ha blivit fallet. Jag tror att man inom industrien har anledning att ägna denna fråga stor uppmärksamhet. Det är givetvis också synnerligen väsentligt i denna situation att inte samhället genom sina åtgärder konserverar den rådande industristrukturen utan på allt sätt underlättar en omvandling. Det är väl troligt att dessa problem inte kommer att te sig så brännande i slutet på det här decenniet och början på nästa, eftersom då de stora årskullarna från 40-talet börjar komma upp i de arbetsföra åldrarna. Det torde emellertid vara farligt att låta denna tillfälliga lättnad undanskymma det långsiktiga problemet.

Herr Ordförande! Jag har här låtit fantasien spela kring den svenska ekonomin i slutet av 70-talet. Jag har därvid bara ytligt kunnat beröra några få frågor och min framställning har med nödvändighet blivit mycket skissartad. Jag tror emellertid, trots de svårigheter som man därvid möter, att det kan vara mödan värt att försöka tänka en hel del över dessa långsiktiga frågor och jag hoppas att det jag sagt visat att problemen för industrien inte kommer att bli mindre i framtiden utan att kraven på anpassningsförmåga och rörlighet snarare kommer att stiga. Det betyder i sin tur att om vi verkligen kommer att få denna enorma standardhöjning det hänger i hög grad på Er, mina herrar — Er kunnsighet, Er arbetsförmåga och Er fantasi.